

> SPONTÁN VÁROS

> IDEIGLENES ESZKÖZÖK

HOSSZÚ TÁVON?

Kukucska Gergely
BME Építőművészeti Doktori Iskola
Témavezető:
Alföldi György DLA
2015. 01.09

TARTALOMJEGYZÉK

> ELŐSZÓ

> AZ SPONTÁN VÁROS LEHETSÉGES ELMÉLETI ELŐZMÉNYEI

+ SZITUACIONISTA INTERNACIONÁLÉ

+ A SPEKULÁTUM TÁRSADALMA | GUY DEBORD

+ DÉRIVILLE | CONSTANT NIEUWENHUYS

+ THE RIGHT TO THE CITY | HENRI LEFEBVRE

> ALTERNATÍVÁK A JELENBEN

> AZ ESZKÖZÖK ÉS A CÉL

> BIBLIOGRÁFIA

"A városhoz való jog sokkal több, mint az egyén szabadsága a város erőforrásainak eléréséhez. A városhoz való jog lehetőség, hogy a város változtatásán keresztül változtassunk magunkon. Ez a jog sokkal inkább közösségi mint egyéni, mert az átalakulás szükségszerűen az urbanizáció folyamatát újraformáló kollektív erő működésén múlik. A szabadság, hogy építsük, majd újraépítsük városainkat és magunkat a legértékesebb - de egyenlőre háttérbe szorított - emberi jog." ¹

David Harvey
(saját fordítás)

¹ *Rebell Cities* | From the right of the city to the urban revolution | David Harvey | 2013

> ELŐSZÓ

A fokozódó urbanizációs folyamatok egyre több kihívás elé állítják a társadalmi környezetet. Egyre nagyobb az urbanizált területek lakossága és párhuzamosan egyre több terület urbanizálódik. A fokozatosan sűrűsödő urbanizált közeg óriási léptékben terjeszkedik miközben vidék kénytelen feladni a hagyományos működését. A város és a vidék kapcsolata jelentősen megváltozik és annak ellenére, hogy még rengeteg a globalizációtól elzárt terület mégis a fokozódó urbanizáció a tendencia.²

Az ázsiai kontinens legszélsőségesebben fejlődő példája: Kína. Az 1997-es év rövid recessziója után óriási mértékben indult el az urbanizációs folyamat, az elmúlt 20 évben több mint száz város lépte át az egymillió lélekszámot. A jövőben pedig tovább gyorsul a növekedés országban és 2050-re 404 millióval nőhet a városi lakosság száma. (UN DESA's Population)

A világ egyes részeinek növekedése közben a 2000-es évek végén kibontakozó - a nyugati társadalmakat fokozottan terhelő - gazdasági világválság hatására újra kell értékelnünk az előző időszakok városfejlesztési módszereit és a társadalom működésére gyakorolt hatásait. Természetesen az urbanizáció a jelen kor komplex politikai és gazdasági (kapitalista) összefüggéseinek elválaszthatatlan eredménye, amivel szemben a városok lakossága egyre intenzívebben fogalmazza meg kritikáját és nem tetszését (New York, Wall Street elfoglalása, 2011; Puerta del Sol, Madrid, 2011-2012; Plaza Syntagma, Athén, 2010-2012; stb.) "...az emberek újra és újra összegyűlnek, hogy megfogalmazzák a sérelmeket és kollektív követeléseiket!"³

A korábbi módszerektől eltérő urbanizációs stratégiák kidolgozására kényszerülünk. Egyre több elmélet és gyakorlati próbálkozás születik, hogy humánusabb és ez által hosszabb távon fenntarthatóbb városok alakuljanak. Egyes elképzelések a technológiai Utópiák (Cloud Citizen, Shenzhen, Bay Super City competition) felé menekülnek mások a társadalom alapvető átalakításában érzik a változás lehetőségét. Egyre nagyobb figyelem összpontosul azokra a tevékenységekre, amelyek a lokális kezdeményezések rendszerének fejlesztésében látják a változás lehetőségét.

A dolgozatomban a társadalmi rendszer megváltoztatására építő gondolatokat és utópiákat vizsgálja. Olyan víziókat keresek, amely kapcsán a kollektív döntéshozatal, demokrácia, a spontaneitás és a játék sokkal nagyobb szerepet kaphat a város fejlődésében.

² *Rebell Cities* | From the right of the city to the urban revolution | David Harvey | 2013

³ *Rebell Cities* | From the right of the city to the urban revolution | David Harvey | 2013

> SPONTÁN VÁROS LEHETSÉGES ELMÉLETI ELŐZMÉNYEI

+ SZITUACIONISTA INTERNACIONÁLÉ

A Szituacionista Internacionálé (továbbiakban SI) csoportot 1957-ben a Lettrista Internacionálé, az IMIB és a CoBrA csoport experimentális művészei és írói alapítják egy olasz kisvárosban Coscio d'Arroscia-ban. Az SI szélsőséges baloldali ideológiák mentén kritizálja a kapitalista bürokrácia és fogyasztói társadalom működését: A társadalmi elidegenedés a tömegmédiá és a fogyasztás generált individuum dominanciájából adódik. A modern életből fakadó apátia egyre jelentősebb, a művészet pedig teljesen elanyagiasodott, ezért egyetlen és hasznos megoldás a lázadás minden ellen, ami a modern társadalom részét képezi.

Az SI tagjai a mindennapi életet egy folytonosan kreatív, eredeti és eksztatikus tapasztalásként képzelik el. "Nagyon Komoly játékokat követelünk!" Az elérendő cél érdekében provokálják a társadalmat: "Dolgunk a túlélők zsarolása", hogy a társadalom (emberek) ne maradhassanak a kényelmes és passzív helyzetükbe befásulva a kapitalista mindennapokba! A változásokat a mindennapok dekonstruálásával képzelik el, ahol játékos állításokkal megkérdőjelezzik az egyértelműnek hitt helyzeteket. Az emberek a mindennapi életükben készen kapott képeket és megélt élményeket próbálnak újraélni, fogyasztanak, vágyakoznak és ezek egymást generálják. A szituacionisták a mindennapi élet motívumait akarták megfogni, hogy újraértelmezve azokat valós élményeket akartak generálni. A szituáció is önmagában játékos jelentésű, amiben benne van a teremtett szituáció, de a véletlenszerűség lehetősége is.

Az SI tagjai nem kevesebbet akartak, mint gyökeresen megváltoztatni a világot, de ennek ellenére nem politikai indíttatású csoportként definiálták magukat, azonban a megfogalmazott jelmondataik és jellemzően kollázs technikát használó megnyilvánulásai (graffiti, képregények, kiállítások, folyóirat) komoly hatással voltak a 1968-as forradalom aktivistáira. A szituacionisták főleg baloldali anarchista és kommunista elméletekre támaszkodva fogalmazzák meg elméleteiket és alapfogalmaikat Internationale Situiste 1⁴ számában:

Constructed situation | Teremtett szituációk⁵

A teremtett szituációk a valós élet olyan pillanatait, melyeket az egységes közeg és az események szabad játéka közvetlenül és tudatosan teremt meg.

Situationist | Szituacionista⁶

Az épített szituációk elméleti és gyakorlati aktivitásával foglalkozik. Aki a szituáció teremtéssel foglalkozik. A Szituacionista Internacionálé tagja.

⁴ Internationale Situiste 1 | June 1958 | G.-E. Debord. | Paris

⁵ <http://www.artpool.hu/Research/fogalom/situationist.html>

⁶ <http://www.artpool.hu/Research/fogalom/situationist.html>

Sztuacionista Képregény az eltérítés módszerével létrehozva | angol | Raoul Vaneigem és André Bertrand |1967

Situationism | Szituacionizmus⁷

Nem létezik, mert az már meglévő helyzetek interpretálását szolgáló elmélet lenne. A szituacionizmus egyértelműen az anti-szituacionisták által kidolgozott fogalom.

Psychogeography

Adott földrajzi környezet speciális hatásainak vizsgálata az egyén viselkedésén és érzelmein keresztül.

Dérive | Sodródás

A városi társadalom körülményeihez kapcsolódó kísérleti módszer: különböző környezeteken történő gyors áthaladás technikája. A Dérive megszakítás nélküli intuitív sodródást is jelent. Lehetséges módszer egy olyan utópia állítására, ami az ösztönös sodródás alapján hozza létre a jó várost.

Unitary Urbanism | Egyetemes várostervezés

Eredetileg a Lettrista Internacionálé kritikája a "Status Quo" várostervezés módszereire. "A művészetek és technológia szintézise, ami az eddigitől különböző és terjesztendő, új élet értékek figyelembe vételével építkezik." ⁸ A szituacionisták továbbfejlesztették a gondolatot: Művészetek és tudományok kombinált használatának tudománya, ami dinamikus kapcsolatban van a viselkedés kutatásával, egységes környezet létrehozásának érdekében.

Détournement | Eltérítés

"létező esztétikai elemek eltérítése". A jelen vagy a múlt művészeti termékeinek integrálása a környezet magasabb szintű szerkezetébe. Ebben az értelemben nem létezik szituacionista zene, vagy festészet, csakis ezeknek a szituacionista módon való használata. Az eltérítés a régi kultúra közegének propagandaszerű használatával mutatja be ugyanennek a kulturális közegnek a banalitását és értékvesztettségét. A szétbontott elemek az újra létrehozott környezetben keresztül nyerik el jelentésüket, a korábbi értelmük megszűnik!

A szituacionisták szerint minden eredeti alkotást el kell utasítani, de mint alkotóelemek hasznosak, így az alapvető alkotóelemek jelen vannak az urbánus környezetben is, csak újra össze kell rakni őket! A város alkotóelemek halmaza! ⁹

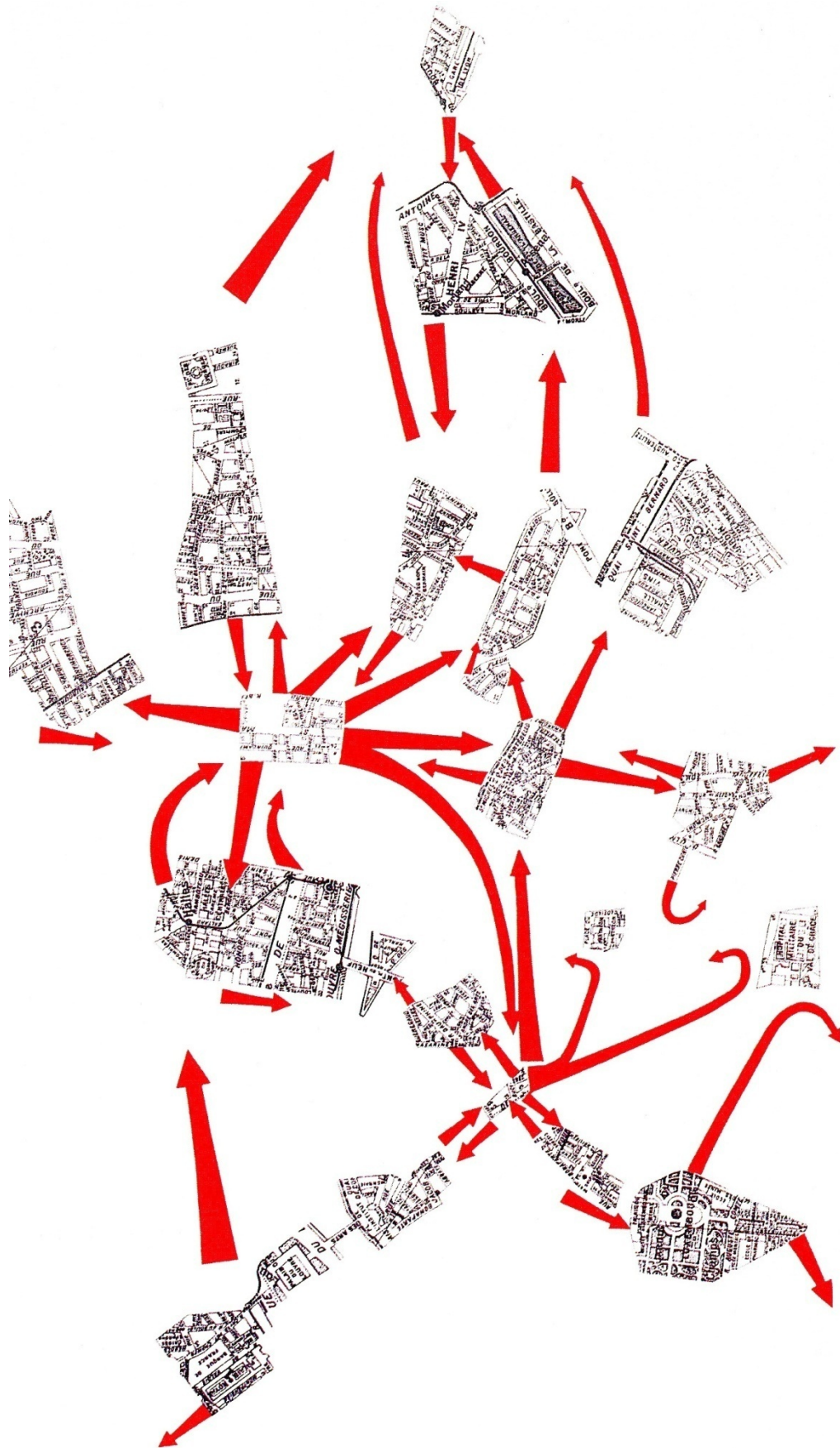
Culture | Kultúra

A mindennapi élet által kínált lehetőségek tükröződése és előképe adott történelmi pillanatban. Különböző esztétikai, érzelmi és erkölcsi értékek, melyeken keresztül egy közösség reagál a gazdaság által meghatározott életére.

⁷ <http://www.artpool.hu/Research/fogalom/situationist.html>

⁸ Gil J Wolman, <http://www.notbored.org/UU.html>

⁹ On the Passage of a few People through a Rather Brief Moment in Time: The Situationist International 1956-1972

Naked City | Guy Debord | 1957

Decomposition | Dekompozíció

Az a folyamat, ahol a hagyományos kulturális formák önnön pusztulása eredményeként megszületik a domináns természet eszményi eszköze, mely képes magasabb szintű kulturális környezetet teremteni. A dekompozíció és az új szerkezet közötti átalakulás késedelme a kapitalizmus forradalmi felszámolásához kötődik.

+ A SPEKTÁKULUM TÁRSADALMA | GUY DEBORD

Az SI mozgalomnak alapműve "A Spektákulum Társadalma" című kötet, amit a mozgalom legmeghatározóbb vezetője - Guy Debord - 1967-ben 35 évesen Párizsban publikál. A fogyasztói társadalom szélsőséges kritikáját fogalmazza meg. A kapitalista fejlődés célja csupán önmaga a fejlődés, ami az aktuális gazdasági érdekeket szolgálja. A valós célok eltűntek és a spektákulum olyan módon gyökeret vetett, hogy megkérdőjelezhetetlen alaptézissé vált. A jelen kor a tudás és tapasztalás átadását, így valódi világot képekké redukálja, ahol a képek önálló életre kelnek. A spektákulum így a legfélrevezethetőbb érzéket ragadja meg: a látást, amin keresztül képes szélsőségesen manipulálni. "Ahol a létező világ pusztá képekké változik, ott a pusztá képekből valódi lények lesznek." ¹⁰

Debord szerint az egyén " minél inkább szemlél, annál kevésbé él" ¹¹ így egyre automatikusabban ismer rá az uralmon lévő rendszer által felmutatott értékekre, mint saját vágyaira. A kézművesség a tőkefelhalmozás és a nagykereskedelem hatására átalakul. Az áru a társadalmi lét leigázására tör. A kapitalista értékrend pedig folyamatos fogyasztásra ösztönöz.

Az automatizált termelés és a társadalom felszabadításának a lehetősége a munka kötelezettsége alól nem érkezik el, a tőke saját végtelen reprodukálásának érdekében megállíthatatlannak látszik. Az "illúziófogyasztó" társadalom hiába ismeri fel idővel saját függőségét, addigra már az alapvető létfenntartáshoz szükséges alapelemek is az illúzióvilág részévé válnak és a körforgásból nincs kiszállás. Debord csak a társadalom teljes átalakításában látja a jövőt, ahol sokkal nagyobb szerepe van a szituacionisták által megfogalmazott spontaneitásnak és játéknak. A JÁTÉK az a szabad és kreatív tevékenység, amivel létrejöhet a szituáció!

1973-ban Debord meghatározó filmet készít a Spektákulum Társadalma alapján. A film a SI által fejlesztett technikával "détournement" (eltérítés) készül. Meglévő audiovizuális anyagokból építkező kollázst hoz létre, ami az eredeti felvételek (szocialista és kapitalista ideológiák) és az általuk képviselt politikai, gazdasági és társadalmi értékek szélsőséges kritikáját eredményezi. Debord célja radikális társadalom kritika és illúziómentes mozi létrehozása, ami forradalmi eszköz lehet a jelen kulturális és társadalmpolitikai erőivel szemben.

¹⁰ Guy Debord, *La société du spectacle* Éditions Gallimard, Párizs, 1992.

¹¹ Guy Debord, *La société du spectacle* Éditions Gallimard, Párizs, 1992.

A Spektáculum Társadalma | Guy Debord | Film

+ DÉRIVILLE | CONSTANT NIEUWENHUYS

A szituacionist internacionálé csoport másik kiemelkedő alakja Constant Nieuwenhuys. Az SI tagjaként kezdi el az egyetemes várostervezés elméletére alapozott antikapitalista utópia kidolgozását: Az Új Babilont. Constant szerint az építész nem készíthet úgy egy tervet, hogy ne vegye figyelembe az emberi viselkedést. Új Babilon fizikai keretet adhat egy olyan újfajta társadalomnak, ahol a "homo ludens" (az ember aki játszik) van a középpontban, akinek az ipari automatizálás hatására kevesebbet kell dolgoznia és van ideje játszani. Építeni kell egy olyan várost, ahol az egyén játsszó emberként élhet. Új Babilonban nincs állandó struktúra, hanem minden változtatható (fény, idő, hőmérséklet, időjárás, stb.). Constant egyedül dolgozik az utópián, ezért kizárják az SI csoportból. Debord szerint egyéni kifejezés mások által kialakított keret nélkül sosem lehet alkotás! Az SI 1972-ben feloszlott - a szituacionista elméleteket és taktikákat radikális áramlatok tucatja alkalmazza a világ minden részén." ¹²

+ THE RIGHT TO THE CITY | HENRI LEFEBVRE

Henri Lefebvre (1901-1991) francia marxista filozófus és szociológus. Lefebvre a "Critique of Everyday Life" című írásában fogalmazza meg a mindennapi élet elidegenítő működését. Majd 1965-ben a La Proclamation de la Commune-ban kifejti, hogy (A Város kiáltványa) hogy a forradalmi mozgalmak városi léptéket feltételeznek. A baloldali mozgalmak hibás víziója, hogy korábbi ideálisnak vélt városokat próbálnak meg elméletekben újraépíteni, miközben a jelen feltételek (technológia, épített környezet, stb.) lényegesen eltérőek. A forradalmi stratégiák nem építhetőek csupán az egységesnek vélt, de nagyon változó összetételű munkásosztályra. Az írások erős oda vissza hatással vannak a Szituacionista Internacionálé fogalmaival. Lefebvre megfogalmazza, hogy a város és a vidék kapcsolata jelentősen megváltozik: a vidék urbanizálódik és a paraszti önfenntartó élet átformálódik kapitalista tőkefelhalmozó életformává. A folyamat egyre sürgeti a városban létezés körülményeinek tisztázását. 1967-ben "Le Droit a la ville" (A városhoz való jog) írásban publikálja a kor városai iránt megfogalmazott kritikáját és egyben egy alternatív élettel teli város iránti vágyát. A város alapvető túlélési és morális problémákkal küzd, ahol a régi már nem képes túlélni, az új meg egyenlőre nagyon taszító. Lefebvre írásában meghatározó szerepe van a szituacionista Dérive (sodródás) eszközének. Lefebvre gondolatait követve a működő város csak a jelen globalizált urbánus kapitalista folyamatainak megszüntetésével és egy antikapitalista mozgalom létrehozásával valósítható meg. Egy demokratikus közösségi döntéshozatalon alapuló antikapitalista folyamat lehet jó válasz a szélsőségesen neoliberális nemzetközi kapitalizmusra.

"A városhoz való jog" egy olyan üres lehetőség, amit különböző módon lehet feltölteni. A kérdés, hogy kik, hogyan és milyen érdekek mentén teszik? Lefebvre koncepciója a heterotópia, olyan lehetőségekkel teli társadalmi terek, ahol más nem lehetséges. A heterotópia nem szükségszerűen egy tudatos terv

¹² On the Passage of a few People through a Rather Brief Moment in Time: The Situationist International 1956-1972

alapján születik, hanem az alapján amit az emberek csinálnak, éreznek, érzékelnek, kifejeznek a hétköznapi élet jelentésének keresése közben és a folyamat önmagát gerjeszti. Nem kell várni, hogy a nagy forradalom megalapítsa ezeket a helyeket, az elmélete pont a forradalmi mozgalomnak az ellenpólusa: heterotóp csoportoknak spontán megnyilvánulásai, ahol a kollektív folyamat során radikálisan különböző dolog jön létre! Az elmélet szerint a heterotóp városműködés visszafordítja a kapitalizmus izolációs folyamatát.

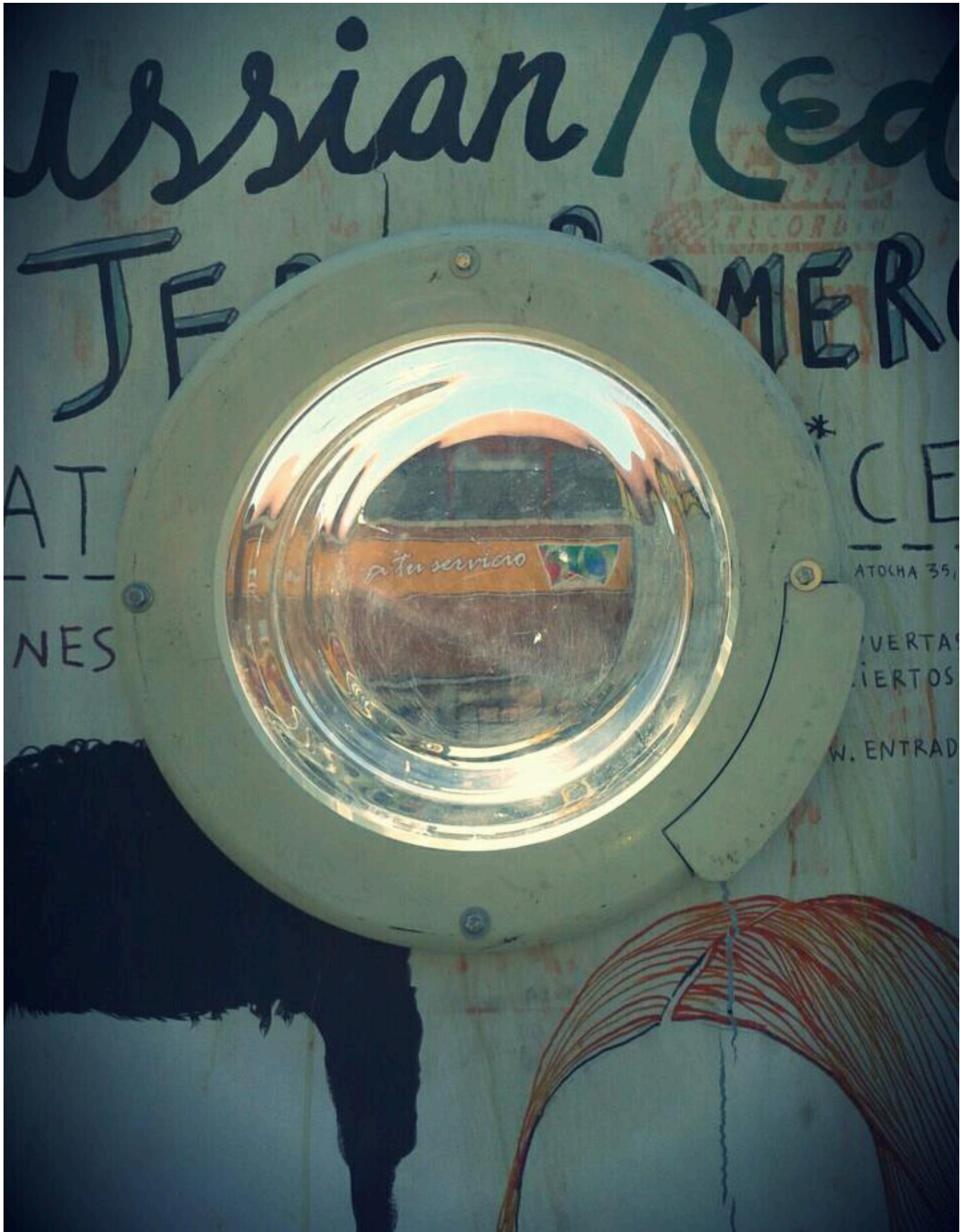
> ALTERNATÍVÁK A JELENBEN

A Spektákulum Társadalmában megfogalmazott összefüggésekhez hasonlóan, mára a kapitalista rendszer és a város elválaszthatatlan intim viszonyba került egymással; a város a felhalmozott tőke legintenzívebb felvevő piaca, az illúziófogyasztás is materializálódott. A városi élet minősége gazdag emberek árújává vált, ahogy a város is abban a világban, ahol a fogyasztás, a turizmus, a kulturális és tudás alapú tevékenységek, úgy mint a spektákulum gazdaságának folyamatos forrásai a város gazdaságának elsődleges szempontjává alakultak egészen Indiáig, Kínáig.¹³

A 2000 évek végéig a nyugati gazdaságok felhalmozott tőkéje is korlátlanul áramlott (többek között az ingatlanpiacba) a folyamatos fejlődés is biztosítottnak látszott. A folyamat megtorpant, ami elkerülhetetlenül a körülmények újragondolására kötelez. A változás ellenére nehezen képzelhető el olyan város, ami olyan kollektív politikai rendszer, ahol társadalmi mozgalmak eredményezik a fejlődést. Azonban vannak alternatív társadalmi mozgalmak, amelyek megpróbálják újraértelmezni a várost a befektetők által mozgatott működési minták ellenére is. Ezeknek a mozgalmaknak jelentős eszközei az előző dolgozatomban elemzett mikro-aktivitások rendszere, amik szoros kapcsolatban vannak a DIY és participatív működésekkel, a városi terek játékos használatával. Ezeken keresztül materializálódik a megfogalmazott kritikai és a kollektív cél is.

A városvezető és fejlesztő szervezetek egyre gyakrabban fordulnak a részvételen alapuló közösségi tervezési lehetőségekhez, a közösségi aktivitásokhoz és mikro-beavatkozásokhoz. A gazdasági válság hatására elmaradt beruházások és város használat nélküli eszközei fenntartása jelentős költségeket feltételeznek. A gazdasági kényszer hatására egyre többször alakul ki együttműködés a kormányzat és a alternatív felhasználók között (Campo de Cebada, Madrid).

¹³ Rebell Cities | From the right of the city to the urban revolution | David Harvey | 2013

Campo de Cebada | Madrid¹⁴

¹⁴ <https://www.facebook.com/pages/El-campo-de-Cebada/180735625274126?fref=ts>

> AZ ESZKÖZÖK ÉS A CÉL

A hagyományos városfejlesztési beruházásokhoz képest alacsony költségvetésű eszközök segíthetik a hosszabb távú fejlesztési folyamatok társadalmi elfogadását és egyfajta teszt üzemmódot biztosíthatnak, amely alapján mérhető a tervezett beruházás hasznossága. Fogalmazza meg a 2010-ben magát mozgalomnak kikiáltó Tactical Urbanism¹⁵. A TU univerzális városfejlesztési eszköznek tekinti magát összefogva a GUERILLA urbanism, POP-UP urbanism, DIY urbanism, city repair aktivitásait és a participativitás lehetőségeit. Hatékony propagandával nagy népszerűsége tesz szert az Egyesült Államokban. Felhasználók tízezrei töltik le a rövid digitális kézikönyveket, hogy receptként használják a TU téziseit és a manuáleban felsorakoztatott példákat (Bővebben a dolgozat folytatásában!), miközben az elméletek olyan mértékben bagatellizálják az egyszerű fizikai elemekkel dolgozó, de nagyon komplex társadalmi, gazdasági és politikai körülményeket, hogy azok értelmüket veszítik, sőt inkább ellentétes folyamatokat támogatnak és egyirányú gazdasági függőséget hoznak létre.

Felidézve Pedro Gadanho gondolatát - A gombamód szaporodó kollektívák, a kritikai elmélet új fejleményei, a nyílt forráskódú kultúra és a hacktivism jelölik ki azt a keretet, amelyben az építészet újból politikai jelentőségre tehet szert, túl a hagyományos építés egyre jobban ellenőrzött határain. Ebben a gerilla-atmoszférában az építészek visszatérnek az utcára, hogy többet érjenek el kevesebbrel, mint valaha. Ami egykor a modernizmus formális mantrája volt, ma egyszerűen a túlélés eszköze. ¹⁶ - közel sem mindegy, hogy az eszközöket milyen elméletek támogatására fordítjuk. Az alacsony költségvetésű és társadalmilag érzékeny aktivitások könnyen válhatnak a tőkefelhalmozás újabb manipulatív és attraktív kellékeivé látszólag maguk mögé csoportosítva a dolgozatban vizsgált ideológiákat, a szabad alkotás, a játék, a spontaneitás lehetőségeit, miközben alapvető lényegük nem más, mint maga a heterogén város lehetősége, ahol a társadalom a meglévő infrastruktúrákat kiegészítve és újraértelmezve próbálja saját magát megfogalmazni.

¹⁵ Tactical Urbanism, Short term action | Long term challenges 1

¹⁶ BACK TO THE STREETS: THE RISE OF PERFORMANCE ARCHITECTURE | Pedro Gadanho

> BIBLIOGRÁFIA

NYOMTATOTT

REBELL CITIES |FROM THE RIGHT OF THE CITY TO THE URBAN REVOLUTION

David Harvey | 2013

LA SOCIÉTÉ DU SPECTACLE

Guy Debord | Éditions Gallimard, Párizs | 1992.

INTERNATIONALE SITUISTE 1

G.-E. Debord. | June 1958 | Paris

THE SITUATIONIST CITY

Simon Sadler | The MIT Press

URBAN INTERVENTIONS

Personal Project In Public Spaces | Berlin 2010

CRITIQUE OF EVERYDAY LIFE

Henri Lefebvre | Párizs 1947

HETEROPOLIS

Adaptive Actions | 2013

DIGITÁLIS

BUREAU OF PUBLIC SECRETS

Basic Program of Bureau of Unitary Urbanism

Kotányi and Vaneigem

SITUATIONIST INTERNATIONAL ANTOLOGY

Ken Kabb | Anarchy order

BACK TO THE STREETS: THE RISE OF PERFORMANCE ARCHITECTURE

PEDRO GADANHO

<http://www.domusweb.it/en/op-ed/2011/09/21/back-to-the-streets-the-rise-of-performance-architecture.html>

TACTICAL URBANISM 1-2

SHORT-TREM ACTIONS | LONG-TREM CHANGE

Mike Lydon | 2010-2012

TACTICAL URBANISM: THE NEW VERNACULAR OF THE CREATIVE CITY

Oli Mould | Royal Holloway University of London